

Наталія ЗАХАРОВА,

наук. співроб. СІАЗ НБУВ, заслужений працівник культури України

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ В КУЛЬТУРНО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУСПІЛЬСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті йдеться про роль Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в процесі розбудови демократичного суспільства в Україні, про зміни змісту та рівня публічних форм культурно-просвітницької діяльності в сучасних умовах.

Ключові слова: культурно-просвітницька функція, культурно-просвітницька діяльність, культурно-просвітницький центр, культурно-інформаційна функція, культурно-інформаційний центр, соціокультурний центр.

Діяльність бібліотек як частини інфраструктури суспільства тісно пов'язується із соціально-економічними процесами і ставить бібліотеки перед необхідністю адаптуватися до нових умов. З одного боку, на сучасну бібліотечну справу впливає інтелектуальна свобода бібліотеки, її політичний нейтралітет і самостійне управління ресурсами, з іншого – переосмислюється роль бібліотек, їх місія в розбудові демократичного суспільства.

Набуття в 1996 р. статусу національної висунуло перед Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) нагальне завдання переглянути зміст культурно-просвітницької діяльності. Ця діяльність відбувалася в умовах осмислення бібліотекознавцями ролі бібліотек у суспільних перетвореннях, пошуків нових форм та методів культурно-просвітницької роботи, трансформацію їх в інформаційні та соціокультурні центри.

Вагомання значення для виконання НБУВ основних функцій, у тому числі й культурно-просвітницької, мало вирішення завдань, поставлених у розпорядженні Президента України від 02.12.2003 р. № 396 «Про заходи щодо вдосконалення діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». Бібліотечно-бібліографічна та інформаційна діяльність НБУВ була спрямована на розширення функцій бібліотеки як головного науково-інформаційного центру держави, розвитку її діяльності на базі запровадження сучасних інформаційних технологій, комп'ютерної та телекомунікаційної техніки. Ці завдання як пріоритетні були визначені в Постанові президії НАН України від 09.07.2003 р.

«Про стан та завдання розвитку в НАН України бібліотечно-бібліографічної сфери»¹.

НБУВ за цих умов успішно продовжує власний експеримент розвитку культурно-просвітницької функції, розпочатий ще в першій половині 90-х років. Бібліотека активно розвиває цей напрям діяльності, що збагачує її культурно-просвітницьку, а останнім часом культурно-інформаційну функції.

З 1997 р. визначенню форм та методів реалізації окреслених вище функцій НБУВ приділяється особлива увага, зокрема вдосконалюється координація культурно-просвітницької та культурно-інформаційної діяльності усіх підрозділів, формується єдиний інформаційний простір для усіх напрямів діяльності бібліотеки та її підрозділів.

Такий підхід позитивно позначився не лише на діяльності бібліотеки, а й, насамперед, на розвитку змісту культурно-інформаційної функції наукової, національної установи, що реалізується через органічну єдність. Набули поширення комплексні заходи, які об'єднували різні форми та методи цієї діяльності, відбувалося впровадження реклами та активного залучення до такої діяльності державних органів, культурних центрів інших організацій.

Головним координатором усієї цієї роботи був культурно-просвітницький центр (далі – КПЦ) НБУВ, створений у 1992 р. Він працював у тісному контакті з інститутами та центрами бібліотеки, іншими культурними центрами і творчими спілками. КПЦ, з одного боку, максимально враховував попередній досвід проведення різноманітних культурно-просвітницьких заходів, науково-інформаційної роботи в галузі історії книги та культури, а з другого – вів активні пошуки нових форм і методів пропаганди знання, проведення культурних заходів, які б сприяли перетворенню НБУВ на справжній культурно-інформаційний центр.

Традиційними напрямками діяльності КПЦ, як і в попередні роки, були: підготовка книжкових виставок із фондів НБУВ, виставок-артгалерей, проведення різноманітних науково-практичних заходів, конференцій, читань, круглих столів, організація зустрічей з ученими, політиками, письменниками та діячами культури, організація лекторіїв, екскурсій по бібліотеці, роботи клубів, презентація нових книг, культурний обмін із країнами близького і дальнього зарубіжжя, участь в ювілейних заходах, загальноукраїнських та загальноміських святах. Водночас арсенал цих заходів наповнювався новим змістом, що відображав життя країни та розвиток культури.

У спеціалізованих відділах бібліотеки, зокрема зарубіжної україніки, довідково-бібліографічного обслуговування, стародруків та рідкісних

¹ Наведені в статті приклади взяті з розділу «Культурно-просвітницька робота» річних звітів НБУВ за 1997–2008 рр.

видань, бібліотечних зібрань та історичних колекцій, секторах естампів та репродукцій, нотних видань, картографії обговорювалися питання усебічної репрезентації за допомогою книги та творів мистецтва розмаїття духовної культури України. Наукові теми співробітників цих підрозділів відбивали складний процес розкриття історико-культурних фондів, дослідження національної бібліографії та україномовної книги. Досить швидко бібліотека стає визнаним лідером у розвитку історико-книгознавчого напрямку та національної бібліографії. Друкується ціла низка фундаментальних праць, в яких розкривалися історико-культурні фонди бібліотеки [1].

Велика увага в цей період приділяється вдосконаленню виставкової діяльності. Виставки готувалися як КПЦ, так і спеціалізованими підрозділами бібліотеки. НБУВ нарощувала практику виїзних виставок до інших установ та організацій. Вони, як правило, пов'язувалися з відзначенням важливих наукових та політичних подій. Кількість таких виїзних виставок на рік коливалася від семи до 10. Так, у лютому 2003 р. до Парламентських слухань з порядком денним «Щодо вшанування жертв Голодомору 1932–1933 рр.» у Верховній Раді України було розгорнуто експозицію «Голод в Україні. 1932–1933», а до виставки був виданий каталог. У 2005 р. видання з фондів НБУВ, представлені на виставках «Сербські фольклор і література в українських перекладах та дослідженнях. 1837–2004. Матеріали до бібліографії» та «Українсько-сербські культурні взаємозв'язки», експонувалися не тільки в приміщенні НБУВ, а й були презентовані в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. У 2008 р. Фонд Президентів України НБУВ брав участь у підготовці та проведенні виставки «1 грудня 1991 року. День національної згоди», присвяченої 17-й річниці Всеукраїнського референдуму з підтвердження Акту проголошення незалежності України, яка проходила в Українському домі.

Після одержання Україною незалежності значно зростає до неї інтерес міжнародної спільноти. Адже за кордоном не вистачає інформації про нову незалежну державу. Значна кількість виставок цього періоду була пов'язана з міжнародними зв'язками України. У країнах Балтії найбільші бібліотеки цих держав організували ювілейні книжково-ілюстративні виставки з фондів НБУВ до 10-ї річниці незалежності України, мистецькі і фотовиставки; у Гете-Інституті Інтер Націонес у Києві експонувалася виставка «Спадщина Г. Телемана», а в Єврейському культурному центрі відбувся фестиваль єврейської книги. У 2002 р. виставка «Україна – Македонія» експонувалася в Академічній бібліотеці Македонії. На презентації кафедри старовинної музики Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського, зокрема, відбулася презентація книжкової виставки «Нотні видання творів Й. С. Баха», а в Будинку-музеї

М. В. Лисенка до 160-річчя від дня його народження – виставки «Внесок родини Лисенків у накопичення фондів НБУВ» та ін.

До заходів міжнародного значення належать, зокрема: презентація книжково-ілюстративної виставки «Сучасна література франкомовної Швейцарії», що проходила в рамках Днів франкофонії в Україні; урочисте відкриття виставок «Незалежному Казахстану – 10», «Конфуціанство і традиції народів конфуціанського регіону» (2001); організація книжкових виставок «Росія сьогодні», «Іран: минуле та сучасність» (2002); «Культура і мистецтво Франції», «Польща: історія та сьогодення» (2004); «Україна – Греція: зрізи епох» (2008).

Тематика експозицій визначалася актуальністю проблематики. Наведемо лише кілька прикладів. У 1997 р. вона була сформована з урахуванням наукових розробок з історії України: «Україна – на шляху державотворення» (експонувалася в Національній бібліотеці Литви імені Мартінаса Мажвідаса в період святкування Дня незалежності України), «З історії права в Україні»; готувалися ювілейні виставки – «Українській Народній Республіці – 80».

Важливим нововведенням в діяльності бібліотеки стало проведення тематичних серій виставок. Так, у 1998 р. розділом про Ольвію було започатковано нову серію «Пам'ятні та історичні міста України». Серія про національні меншини була представлена виставкою «Кримські татари в історії та культурі України». Серія «Історичні регіони України», в якій у 1997 р. експонувалися виставки «Київщина» та «Новоросія», у 1998 р. поповнилася виставкою про Чернігівщину, а в 1999 р. – виставками про Донеччину та столицю України – Київ. За 10 років – з 1998 по 2008 рр. – майже усі регіони України були представлені на цих виставках.

Продовженням знайомства із серією «Історія України в особах» стали виставки «Пилип Орлик та його Конституція», «Гетьман Петро Сагайдачний (1570–1622)». Історія України була представлена у виставках, присвячених ювілеям видатних учених, таких як «Дмитро Дорошенко (1882–1951)», «Данилович Василь Юхимович (1872–1936)», «Маркевич Олексій Іванович (1847–1903)», «Огієнко Іван Іванович (Митрополит Іларіон) (1882–1972)».

Виставкова робота дедалі поглиблюється за змістом і наповненням експозицій. Тематика книжково-ілюстративних виставок, що стали традиційними в межах рубрик «Україна вчора, сьогодні, завтра», «Знаменні та пам'ятні дати», «Бібліотечна справа», була надзвичайно різноманітною. Наприклад, у 2004 р. проблемам історії та сьогодення України були присвячені виставки: «Київська Русь», «Україна на міжнародній арені», «Законодавчі Акти та Постанови Уряду України» (з фонду відділу газетних фондів), «Незалежна Україна», «Український костюм: традиції та сучасність». Відділ фонду ООН представив такі тематичні книжкові

виставки: «Жінки світу», «Діяльність Міжнародного суду ООН», «Діяльність міжнародної організації праці»; відділ зарубіжної україніки – «Розкидані по світах: українські поселення поза межами рідної землі», «Визначне жіноцтво України». Тематика виставок розділу «Наука, культура, освіта» також досить різнопланова. Він відображав такі теми: «Нові інформаційні та комунікаційні технології», «Соціологія: історія, сучасність, майбутнє», «Актуальні проблеми психології. Психологія управління», «З історії науки. Статистика», «Персональний комп'ютер: в офісі та вдома», «Цивільне право України», «СНІД: проблеми та протистояння», «Етнографія народів світу» та ін. Цікаві теми було розкрито в книжкових виставках відділу формування музичного фонду – «Пори року. Зимові настрої», «Пори року: передчуття весни», «Пори року. Осінні настрої», «Музиканти жартують». Проте книжково-ілюстративні виставки, організовані пізніше, наприклад у 2007 р., уже мають дещо іншу тематику: «Україна – Узбекистан: паралелі історичного шляху та магістралі співробітництва в ХХІ столітті», «Наукова література видавництва України», «Словникові Грінченка – 100», «Білоруська література в українських перекладах» та ін.

Пріоритетною залишається наукова тематика, яка була представлена як тематичними («Наука в Україні», «Історія релігій»), так і ювілейними виставками («З історії світової науки: Російській академії наук – 275», «Інституту держави і права імені В. М. Корецького – 50», «Кіностудії імені Олександра Довженка – 70», «Національному технічному університету “КПІ” – 100»). З успіхом проводилися виставки, присвячені історії науки в Україні, – «Історія соціології», «Біохімія», «Персональні комп'ютери: текстові та графічні редактори» та ін. Подальшого розвитку набула серія виставок: «З історії наукових ідей», яку розпочато в 1996 р. Це експозиції до 100-річчя відкриття електрона, 150-річчя від дня народження Т. А. Едісона, знайомство з життям і творчим доробком видатних учених – М. Є. Жуковського, М. К. Грунського, Я. З. Штокала.

У розділі «Проблеми і тенденції розвитку науки» було розпочато цикл виставок до 85-річчя Національної академії наук України. Відкрила цикл виставка «Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України – 10». До виставки був виданий каталог. Продовженням стали виставки «Національна академія наук України: видавнича діяльність. 1918–1939», «Інституту народознавства НАН України – 10», «Національна академія наук України: Видавнича діяльність. 1940–1969». Поповнили цей розділ також експозиції «Комп'ютерна графіка та обробка зображень», «З історії науки: квантова фізика», «Сучасна генетика», «Корисні копалини України», «Від пірамід до сучасних будівель» та ін. У 2003 р. експонуються виставки «Архітектура в Україні», «Сучасні ін-

формаційні технології», «Прогноз погоди XXI століття».

Значне місце в експозиціях книжкових виставок на початку XXI ст. приділялося питанням національного відродження. Духовна культура України, її витoki і розвиток відображено у виставках «Святі і свята України», «Невичерпне джерело рідної мови», «УНІК – 75», «Розкраяні долі» (експонувалась в Українському домі), «Лінгвістична Україна» та ін.

На виконання Постанови президії НАН України № 56 від 20.02.2008 р. «Про проведення Всеукраїнського фестивалю науки» НБУВ провела круглий стіл «День науки-2008 у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського»; електронну презентацію проекту «Наукова спадщина України і проект мереженої бібліотеки» тощо.

До бібліографічної бази даних «Книжкові виставки НБУВ», започаткованої у 2001 р., вводилися бібліографічні описи документів, що експонувалися на виставках, які викликали найбільший інтерес і мали наукову й культурну цінність. Зокрема, тільки у 2002 р. БД «Книжкові виставки НБУВ» поповнилась описами документів книжкових виставок: «Геральдика: минуле і сучасне», «Політична арена сучасної України», «Вибори до органів законодавчої влади: вітчизняний та зарубіжний досвід»; у 2003 р., «Біблія в Україні», «Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України», «Ринок цінних паперів» та ін.

Важливою формою наукової пропаганди бібліотечного фонду НБУВ є каталоги на книжкові виставки. Зокрема, тільки у 2004 р. видано каталоги: «Польща: історія та сьогодення» (1038 описів); «Данило Братковський: Людина вчена, поет прекрасний...» (76 описів).

Основна ознака наукових та науково-інформаційних заходів – їх комплексність, що дає можливість всебічно й глибоко проаналізувати проблему, підійшовши до проведення заходів з точки зору системного підходу, використати максимальну кількість наукових та інших джерел, що диференційовано змінюється залежно від тематики. Таким чином, модель комплексного заходу розглядається як система, що є новим науковим підходом у культурно-просвітницькій роботі кінця 90-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст. До кожного комплексного заходу розробляється концепція тематико-типологічного плану книжково-ілюстративної виставки і окремо алгоритм програми науково-просвітницького чи культурно-масового заходу.

На початку ХХ ст. істотно збільшується кількість комплексних заходів, а також конференцій, читань, зустрічей, засідань круглих столів і лекцій. Продовжили роботу започатковані клуби та лекторії: «Наука вчора, сьогодні, завтра», «Вчений у сучасному світі», «Здоров'я», «Літературно-музична вітальня».

Дедалі активізується співробітництво з Верховною Радою України,

творчими спілками, посольствами та іноземними представництвами щодо організації спільних культурно-просвітницьких заходів. Зокрема, у 1998 р. відбувся урочистий вечір до 80-річчя відновлення незалежності Литовської Республіки, експонувалася книжково-ілюстративна виставка «Незалежній Литві – 80» з фондів НБУВ, а також виставка книг і документів «Литва – Батьківщина наша. 1918–1998» та фотовиставка «Відродження Литви. 1988–1998» з фондів Національної бібліотеки Литви імені М. Мажвідаса. Культурна програма та ювілейна книжково-ілюстративна виставка «Державі Ізраїль – 50» була організована НБУВ за сприяння Посольства Держави Ізраїль в Україні та ін.

Цього ж року відбулись у рамках засідання клубу «Вчений у сучасному світі» зустрічі з президентом Українського товариства сприяння соціальним інноваціям, керівником відділу інформаційно-бібліотечного забезпечення Верховної Ради України Е. А. Афоніним на тему: «Соціальний релятивізм, або Соціологія перехідної доби суспільного розвитку»; з професором соціології Токійського інституту технологій Д. Хасідзуюмо на тему: «Підводні течії в Японії 1990-х років – аспекти суспільства і культури». У клубі «Наука вчора, сьогодні, завтра» (1999) відбулися дискусії «Екологія свідомості і здоров'я людини»; «Філософські та наукові аспекти взаємозв'язку людини із Всесвітом»; «Від Мойсея до постмодернізму». На засіданні клубу «Пульсар» було озвучено тему «Сучасні генні технології». У клубі «Вчений у сучасному світі» відбулася лекція керівника Центру бібліотечно-інформаційних технологій НБУВ Л. Й. Костенка «Можливості Інтернет у сучасному світі», яка супроводжувалася книжковою виставкою «Магія Інтернет». Науковий консультант Національного заповідника «Софія Київська», заслужений працівник культури України І. Тоцька виступила з науковою доповіддю «Олег Гориславович у “Слові о полку Ігоревім”» (2002).

Круглий стіл на тему «Пам'ятки історії культури: охорона та використання в індустрії туризму» зібрав велику зацікавлену аудиторію, а серед доповідачів були знані в цій галузі фахівці, зокрема директор Шевченківського національного заповідника в Каневі, заслужений працівник культури України

І. Д. Лиховий, директор Корсунь-Шевченківського історико-культурного заповідника П. Я. Степенькіна, кандидат архітектури, заступник директора Науково-дослідного інституту містобудування Ю. О. Бондар. Обговорення завершилося біля експозиції книжкової виставки «Національні заповідники України» (2003). Сторіччю виходу Святого Письма українською мовою в перекладі П. Куліша, І. Пулюя, І. Нечуя-Левицького було присвячено круглий стіл на тему: «Біблія» та відродження духовної культури», учасники якого отримали в дар це видання. До 17-ї річниці аварії на Чорнобильській АЕС відбулася літературно-мисте-

цька акція «Екологія душі», у рамках якої експонувалася виставка графіки Ж. Шанаєва та документального фото С. Грицяя «Чорнобиль – біль мій», демонструвався також відеофільм «Барліг для ядерного звіра». Ю. Шилов презентував свою нову книгу «Цілитель», а М. Рогожинський прочитав вірші зі збірки «Якби я міг...».

1 грудня 2003 р., у річницю Всенародного референдуму на підтвердження Акту незалежності України, у конференц-залі НБУВ відбувся V Київський загальноміський конкурс «Квітни, мово, зірнице слова», заснований управлінням у справах національностей та міграції Київської міської держадміністрації та проведений спільно з НБУВ. Учасники турніру продемонстрували присутнім знання характерних особливостей, традицій розвитку української мови, мови свого народу та національне вбрання.

У 2004 р. до Дня Незалежності було присвячено наукову конференцію «Проблеми розвитку української державності на сучасному етапі». Серед інших заходів, підготовлених протягом цього року, особливий інтерес відвідувачів викликали лекції: «Ліворукий світ» д-ра мед. наук, проф. А. П. Чуприкова; «Владислав Городецький – будівничий Ірану» заступника з наукової роботи Музею історії Києва Д. В. Малакова; «Актуальні проблеми Другої світової війни» д-ра іст. наук, проф. О. Є. Лисенка. Зацікавленість відвідувачів бібліотеки викликав круглий стіл «Дослідження НАН України за програмою “Питна вода”» (2005), що є актуальним у наш час.

Комплексні науково-просвітницькі й культурно-масові заходи набули суспільно-політичного звучання. Проводився круглий стіл «Україна – Грузія»; наукова конференція «Україна – Монголія: 800 років у контексті історії» (2006); «Україна – Узбекистан: паралелі історичного шляху та магістралі співробітництва в ХХІ ст.» (2007); «Україна – Греція: зрізи епох» (2008) та ін.

Культурно-просвітницька діяльність набуває нового звучання, вона спрямована на виконання бібліотекою науково-просвітницької та культурно-інформаційної функцій, на підтримання високого наукового авторитету у світі, а також на формування нового іміджу установи ХХІ ст. НБУВ набуває статусу національної і водночас залишається великою науково-дослідною установою. Проводяться численні наукові дослідження, виходять із друку монографії, збірники наукових праць та ін. Проте як наукова установа бібліотека продовжує активно пропагувати світові наукові досягнення, і наукова тематика залишається пріоритетною в культурно-просвітницькій роботі.

Щороку, з 1989 р., у жовтні в бібліотеці проходять міжнародні наукові конференції, присвячені проблемам бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, інформатизації. Теми цих наукових конференцій

завжди відбивають найактуальніші проблеми бібліотечного співтовариства. Саме тому в них беруть участь провідні науковці з найбільших бібліотек різних країн. Темі досить різнопланові: «Бібліотеки – центри науково-інформаційних ресурсів XXI ст.» (2000), «Професійний імідж бібліотекаря інформаційного суспільства» (2002), «Бібліотеки та інформаційні центри в системі наукового супроводу суспільних реформ» (2004), «Інтелектуальні інформаційні технології у бібліотечній справі» (2005), «Роль бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору України» (2006) тощо.

Оскільки сьогодні глобальна інформатизація висунула роль інформаційних ресурсів разом з матеріальними та енергетичними до найважливіших ресурсів життя суспільства, тематика міжнародних наукових конференцій присвячена здебільшого вирішенню проблем забезпечення комплексного, багатогранного підходу до рішення інформаційних завдань. З розвитком електронних технологій різноманітність жанрів електронної інформації буде збагачуватися, і сам факт їх розвитку є тенденції еволюції інформаційної функції бібліотеки в інформаційно-аналітичну. Електронні технології впливають також і на розвиток інших функцій сучасної бібліотеки: науково-просвітницької, культурно-інформаційної, освітньої, кумулятивної та ін. [2]. Запроваджується практика підготовки електронних презентацій; електронних книжкових виставок; електронних версій заходів.

Щороку проводяться читання, присвячені засновнику Академії наук та бібліотеки, акад. В. І. Вернадському: «В. І. Вернадський і Україна» (1998), «Поруч з В. І. Вернадським: сьогодні і завтра» (2000), «Проблеми охорони навколишнього середовища» (2001), «Людина і природа (2002), «Учення В. І. Вернадського про біосферу та ноосферний прогноз її розвитку» (2003), «В. І. Вернадський – ноосферолог і громадянин» (2004), «Володимир Вернадський та проблеми енергетики в сучасному світі» (2005), «Вчення В. І. Вернадського та екологічні проблеми сучасності» (2006) та ін.

Культурно-просвітницьку діяльність НБУВ було спрямовано на підвищення рівня науково-інформаційної культури в суспільстві. Супровід соціальних реформ у державі, сприяння формуванню державницької, громадянської свідомості, на підвищення результативності проведення науково-дослідних робіт та повноцінне використання універсального фонду бібліотеки, його розкриття та введення в культурний та науковий обіг, виконання наукових програм та інших загальнобібліотечних завдань.

Дедалі популярнішими в науковому середовищі стають наукові заходи до Дня слов'янської писемності та культури, які тривалий час проводяться як науково-просвітницькі комплексні заходи. Так, за сприяння Посольства Австрії в Україні було проведено круглий стіл

на тему: «Відень і розвиток слов'янських культур» (1998); міжнародні наукові конференції «Слов'янські культури: погляд у XXI ст.» (2000); спільно з Українським комітетом славистів НАН України – «Слов'янські культури XIX–XXI століть: стан і перспективи розвитку» (2004); «Проблеми етносоціального та етнокультурного розвитку Київської Русі та слов'янський світ» (2005); «Слов'янство і національно-культурні процеси XXI ст.» (2006) та ін. У рамках наукової конференції «Бібліотеки України та Велика Вітчизняна війна» було, зокрема, прочитано 22 доповіді, а серед виступаючих – учені Національної академії наук України: академіки, доктори і кандидати наук; на Міжнародній науковій конференції до Дня слов'янської писемності та культури «Проблеми етносоціального та етнокультурного розвитку Київської Русі та слов'янський світ» – 64 доповіді та ін.

Започатковані в 1997 р. книгознавчі читання, що почалися з ушанування пам'яті видатного книгознавця та літературознавця С. І. Маслової, у 1998 р. були присвячені 960-річчю заснування бібліотеки Ярослава Мудрого, у 2001 р. – 420-й річниці виходу Острозької Біблії (першої повної слов'янської Біблії), у 2003 р. – до 235-річчя від дня народження митрополита Євгенія (Є. Болховітінова), у 2006 р. – 80-річчю відділу стародруків та рідкісних видань та ін. Наукові читання стали також важливою формою пропаганди не тільки фондів бібліотеки, а й знань, накопичених людством і втілених у книгах. Такі читання досить різнопланові: Меженківські читання, Чишківські читання. Традиційні бібліотекознавчі читання, що відбулися, приміром, у 2001 р. за сприяння Британської ради в Україні, були представлені темою «Британська бібліотека: інновації, що спираються на традиції».

Дедалі формується концепція системи науково-організаційних, науково-інформаційних і культурно-просвітницьких заходів. Надзвичайно ефективною акцією виявилось засідання круглого столу «Національна бібліотека Білорусі: історія, стан і перспективи розвитку», на якому виступив генеральний директор цієї установи, д-р пед. наук С. Мотульський. Учасники цього заходу переглянули відеофільм «Національна бібліотека Білорусі». До Дня науки в рамках «Фестивалю науки-2007» відбувся День відкритих дверей. Перед учасниками виступили провідні вчені в галузі бібліотекознавства, книгознавства та бібліотечно-інформаційній; експонувалися книжкові виставки з фондів НБУВ; відбулася електронна презентація проекту «Науково-інформаційний портал НБУВ: стан та перспективи розвитку» та прочитана лекція на тему: «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – головний науково-інформаційний центр країни» (2007).

Цікава й перспективна форма спілкування на науково-просвітницьких заходах – дискусії. Вони відбувалися на засіданнях круглих столів: «Український костюм у часі і просторі», «День науки-2004», «Пам'ятки

історії культури: охорона та використання в індустрії туризму» та ін.

На завершення 2002 р., який було проголошено Роком України в Росії, НБУВ спільно з представництвом в Україні Російського центру міжнародного наукового та культурного співробітництва при Міністерстві закордонних справ Росії провели наукові читання на тему: «Українські сторінки Вітчизняної війни 1812 року». У рамках наукових читань працювали історична та літературно-художня секції, які зібрали провідних науковців з Інституту історії України НАН України, Національного інституту проблем міжнародної безпеки, Державного історичного музею в Москві, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Російського культурного центру ім. О. С. Пушкіна у Львові. Представники Державного історичного музею з Москви подарували НБУВ нове видання «Эпоха 1812 года. Исследование. Источники. Историография. Сборник материалов к 190-летию Отечественной войны 1812 года» (М., 2002).

Важливою подією 2003 р., проголошеного Роком Росії в Україні, та з нагоди спільного засідання президії НАН України та президії Російської академії наук стала презентація книжкової виставки «Видання Російського гуманітарного наукового фонду» та «Аннотированного каталога изданий РГНФ, переданных в дар Национальной библиотеке Украины имени В. И. Вернадского». Згідно з угодою про співробітництво, укладеною 1999 р., фонд безкоштовно передає свої видання НБУВ, яка є базовою установою Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів національних академій наук, що діють при МААН. Виставку відкрили представник Росзарубіжцентру, радник Посольства Російської Федерації в Україні В. І. Богач та член-кореспондент Російської академії наук, голова ради РГНФ Ю. Л. Воротніков.

Важливою та ефективною формою культурно-просвітницької діяльності в аспекті науково-методичної допомоги тривалий час є Дні аспіранта, які проводились як науково-практичні семінари двічі на рік: у квітні для аспірантів третього року навчання – методичні рекомендації до оформлення дисертаційної роботи, у грудні – з основ бібліотечно-бібліографічних знань – для аспірантів першого року навчання. За статистикою, інтерес молодих науковців до цих заходів постійно зростає. Адже активно відвідують їх не тільки аспіранти та пошукачі наукових установ НАН України, а й інших вищих навчальних закладів, зокрема Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київського університету культури і мистецтв тощо.

Активно використовувалася така форма роботи, як презентації видавництва та окремих документів, зокрема: видавничого дому «Журнал “Президент”»; наукового видання «Грецькі рукописи у зібраннях Києва. Каталог»; видання «Літературно-науковий вісник». Показчик змісту.

Т. 1–109 (1898–1932)» та ін. (2000). Важливою подією 2001 р. стали: презентація видання Пересопницького Євангелія XVI ст.; благодійна акція Фонду сприяння розвитку мистецтв – передача до Інституту рукопису НБУВ рукописного Євангелія XVI ст. Презентації видавництв та окремих нових видань у 2002 р. супроводжувалися творчими зустрічами з авторськими колективами і співробітниками редакцій, зокрема, відбулась презентація перевидання «Біблії» – першого повного українського перекладу Святого Письма в перекладі П. Куліша, І. Пулюя, І. Нечуя-Левицького та книги «Ганна Барвінок. Збірник. До 170-річчя від дня народження». З нагоди свого 10-річчя видавництво Соломії Павличко «Основи» організувало ряд заходів, один з них – у НБУВ. Після закінчення виставки 42 видання поповнили фонди Національної бібліотеки. До Міжнародного дня рідної мови у 2007 р. відбулася презентація книжково-інформаційної виставки «Наукова література видавництв України», якою розпочався цикл виставок, присвячених Року української книги та ін.

До знаменних і пам'ятних дат у житті України, інших держав та міжнародних організацій проводилися комплексні лекційно-масові заходи. Зокрема, у 1998 р. спільно з представництвом ООН в Україні і за сприяння Українського центру правничих студій відбувся цикл лекцій до 50-річчя Загальної декларації прав людини, учасники яких мали можливість ознайомитися з книжковою виставкою «Усі права людини – всім», де були широко представлені видання з фондів бібліотеки і, зокрема, залу публікацій ООН. У роботі лекторію взяли участь Координатор системи ООН в Україні П. Вильянуєва, представник Уповноваженого з прав людини Верховної Ради України С. Ісакович, директор Українського центру правничих студій Г. Фріланд, посли іноземних держав, представники державних та наукових установ України.

До заходів міжнародного значення було долучено урочисте відкриття книжкової виставки «Латвія – Україна: дружба крізь віки» та виставки «Кераміка-2000», які презентувала Латвійська академічна бібліотека напередодні національного свята – Дня незалежності Латвії; відкриття фотовиставки «Дні Солідарності» (до 20-ї річниці), організованої за сприяння Посольства Республіки Польща в Україні та Польського інституту в Києві; відкриття фотовиставки «Західний Китай – регіон широких перспектив» (до 51-ї річниці Нового Китаю), організованої спільно з Посольством Китайської Народної Республіки в Україні (2000); проведення спільно з Французьким культурним центром вернісажу житомирських художників «Стежками Бальзака»; презентація фотовиставки «Індія – країна мудрості і надії»; прес-конференція та відкриття веб-сайту Посольства Індії в Україні були приурочені 54-й річниці незалежності Республіки Індія; офіційне відкриття веб-сайту Посольства Республіки

Казахстан в Україні та презентація книжково-ілюстративної виставки «Незалежному Казахстану – 10».

З успіхом пройшли інформаційні виставки на панелях: «Несподівана Британія: мистецтво бачити» за сприяння Британської ради в Україні та «Конференція з безпеки та співробітництва в Європі – 30 років», надана Посольством Фінляндії в Україні (2005). Відзначені урочистим відкриттям книжково-інформаційних виставок Дні науки Республіки Македонія в Україні та Рік Польщі в Україні. До 90-річчя проголошення Латвійської Республіки та Естонської Республіки у 2008 р. відбулось урочисте відкриття виставки «Колекція малюнків та описів Ліфляндії Іоганна Христовора Бротце у Латвійській академічній бібліотеці». Цього ж року в рамках проведення Днів Угорщини в Україні було презентовано українсько-угорський географічний атлас «Україна в мапах». Експозицію мап України XVI–XVII ст. з приватних колекцій О. Шереметьєва, М. Вагера «Тerra Ukraina» та ідеографічну виставку «Швеція на картах світу» з фонду залу картографічних видань НБУВ було приурочено до приїзду шведського короля з дружиною до України.

Утвердженню національної теми в усіх жанрах мистецтва супроводжує нове поняття щодо прекрасного, яке шукали завжди в повсякденному житті люди. Прекрасне всі розуміють по-своєму. Проте саме митці мають можливість відобразити свої почуття прекрасного таким чином, щоб усім воно було зрозумілим.

Значним досягненням у культурно-просвітницькій роботі бібліотеки із середини 90-х років ХХ ст. стала організація творчих виставок. Значна увага цьому напрямку діяльності приділяється і на початку ХХ ст. Тривають уже налагоджені контакти з творчими спілками України, готуються персональні художні виставки творів живопису та декоративно-прикладних мистецтва, на яких експонуються роботи професійних та самодіяльних митців. Добрі робочі відносини склалися в бібліотеки зі Спілкою фотохудожників України, з Київською міською асоціацією майстрів народної творчості та ремесел «Творчість», Спілкою художників України та ін. У цей період у бібліотеці експонувалися численні виставки професійних та самодіяльних митців. Серед них: виставка нетрадиційної скульптури І. Контар, живописні роботи Л. Хімич, Г. Зубченко, А. Пони, акварелей Л. Могучова, виставка творів сакрального мистецтва «Духовність у сучасному світі».

Серед виставок живопису слід відзначити виставку робіт І. Лисенка та творів з його колекції, персональну виставку С. Лящук-Лебіги, присвячену Дню матері, «Казковий світ Василя Дідика» та персональну виставку А. Янкового «За мить до світанку». Оригінальністю відзначалися персональна виставка Н. Басараб з Тернополя «Аплікація пір'ям», виставка графіки М. Стратилата з фондів НБУВ, виставка Й. Осташин-

ського «Архітектура в мініатюрі» та виставка комп'ютерної графіки О. Суханицької «Листи до Поля», виставка акварелей Е. Репринцевої «Гармонія краси».

Мистецтво української вишивки було представлено виставкою К. Романенко «Червоними і чорними нитками...» (2002 р.), а також персональною виставкою Л. Шустерман «Чарівний світ вишивки». Своєрідним подарунком для шанувальників східного мистецтва стала виставка традиційної іранської мініатюри А. Заргаріян (2003 р.) тощо.

Виставки фотомистецтва знайомили читачів та гостей бібліотеки з новими авторами та їхньою творчістю. Цей напрям культурно-просвітницької діяльності виконує не тільки просвітницьку, а й психологічну функцію. Такі виставки сприяють формуванню художнього смаку, прикрашають інтер'єри бібліотеки, створюючи разом з тим атмосферу святковості й доброзичливості, відіграють водночас просвітницьку, освітню роль.

Співпраця з фотомитцями вилилася в численні фотовиставки в залах бібліотеки. Протягом 1997 р. експоновувалися чотири фотовиставки: зокрема «Людина і розвиток» – до першої річниці Конституції України та виходу у світ Звіту ООН з питань людського розвитку; «Україна моя, Україна» – до Дня Незалежності, яка стала традиційно проходити щороку; «Віденська архітектура у фотографіях Вальтера Зеднічека» – з історії архітектури столиці Австрії Відня. Фотовиставка «Довженко – художник» – з фондів музею Національної кіностудії ім. О. Довженка експонувалася в Україні вперше. Уже у 1998 р. спільно зі Спілкою фотохудожників України було організовано дві конкурсні фотовиставки; у 2001 р. – фотовиставка Я. Дацюка «Ми жили в ХХ столітті»; у 2002 р. – фотовиставка газети «День» – «Новий день. Світло й тіні»; у 2003 р. – виставка В. Зюзіна «Перлина України – Крим» та ін.

29 листопада – 15 грудня 2002 р. відбулася Всеукраїнська громадська акція «Ми духом незламні», присвячена Міжнародному дню інвалідів. Протягом 10 днів у виставковому залі НБУВ експонувалася виставка «Чорнобиль – біль мій» Ж. Шанаєва (графіка) та С. Грицяя (документальне фото). Автори – учасники спорудження в 1986 р. саркофагу над четвертим аварійним блоком Чорнобильської АЕС. Продовженням стала виставка робіт образотворчого мистецтва людей з обмеженими фізичними можливостями «Ми духом незламні», розгорнута в малому виставковому залі. На виставці, зокрема, експонувалося 10 живописних робіт члена Національної спілки художників України, інваліда II групи Д. Якутовича.

2003 р. був оголошений Роком інвалідів європейських країн і Роком культури в Україні. З огляду на це бібліотека спільно з Київським міським центром роботи з інвалідами та Всеукраїнською громадською організацією «Народна академія творчості інвалідів» провела цикл заходів як продовження розпочатої у 2002 р. співпраці. Зокрема, це

виставки художніх творів осіб з обмеженими фізичними можливостями: «Чарівний батик» Н. Збиковської, «Квіти душі» О. Донської, культурно-мистецька акція з нагоди свята Івана Купала, круглий стіл «Проблеми соціально-культурної реабілітації інвалідів» і тематична виставка друкованих видань з фонду Народної академії творчості інвалідів. Логічним завершенням проведеної роботи стала Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціально-культурна реабілітація інвалідів в Україні: аналіз, проблеми та шляхи їх вирішення».

У 2004 р. з нагоди 85-річчя соборності України спільно з Київською організацією Національної спілки фотохудожників України підготовлено фотовиставку «Любіть Україну...», яка й понині щороку експонується в НБУВ; виставка живопису М. Данильченко «Пошук гармонії Всесвіту»; персональна виставка живопису А. Ткаченко «Цінність людського життя»; спільно з гуртом українських фотографів «Фотоколо» виставка фоторобіт «Київський фотосалон-2004» та ін. Тематика фотовиставок, які експонувалися протягом 2005 р., досить різноманітна: «Помаранчева революція. Київ-2004» – роботи членів Національної спілки фотохудожників України до Дня Соборності України; персональні виставки фоторобіт Н. Компанцевої та Л. Мілевського; фотовиставка «Київ – образ епохи» та ін. Фотовиставки як одна з дієвих мистецьких форм культурно-просвітницької діяльності міцно увійшли в практику роботи НБУВ.

Активно відбуваються культурно-мистецькі заходи. Тільки протягом 2007 р. перед учасниками різних заходів виступили народний ансамбль «Роксоланія» з Київського національного університету імені Т. Шевченка, інструментально-хореографічний ансамбль «Галата» Асоціації культури ім. Мевляни (Туреччина), народний ансамбль Шишацької спеціалізованої середньої школи ім. В. І. Вернадського.

Важливе значення в культурно-просвітницькій діяльності такої великої установи, як НБУВ, має бібліотечна реклама. Протягом останнього десятиріччя налагоджено й підвищено рівень підготовки рекламної інформаційної продукції, зокрема запрошень, прес-релізів і каталогів. Про заходи та виставки, організовані в бібліотеці, систематично повідомлялося через засоби масової інформації (телебачення, радіо, преса). Результатом плідного співробітництва з журналістами стали численні публікації та оголошення про культурні події НБУВ, які побачили світ на сторінках газет «Українське слово», «Хрещатик», «Голос України», «Літературна Україна», «Дзеркало тижня» та ін. Газета «День» у розділі «Афіша» систематично вміщувала інформацію про виставки і заходи в НБУВ.

Іншим важливим напрямом рекламної діяльності НБУВ, пропаганди багатих універсальних фондів є проведення екскурсійної роботи. Для читачів, гостей, студентів, аспірантів та співробітників бібліотеки щороку проводиться від 80 до 130 оглядових та навчальних екскурсій, що

значно розширює загальні знання про головну бібліотеку України, її діяльність та підвищує імідж. Лише за 1999 р. з історією бібліотеки, її фондами та системою обслуговування ознайомилося 1627 осіб. З цього ж року розпочали проводити щотижневі ознайомчі екскурсії для читачів, які щойно записалися до НБУВ. Під час такої екскурсії вони знайомилися з правилами користування бібліотекою, її довідково-бібліографічним апаратом, розташуванням читальних залів і отримували рекламний листок «Інформаційні ресурси веб-сайту НБУВ» і «Поповерховий план головного корпусу НБУВ». Такі екскурсії проводилися систематично та користувалися великою популярністю. У 2004 р., наприклад, для читачів і гостей бібліотеки проведено 111 екскурсій, оглядових по головному корпусу НБУВ і таких, що знайомили з експозиціями окремих підрозділів бібліотеки, зокрема 11 екскурсій проведено співробітниками Фонду Президентів України, 10 – співробітниками Інституту рукопису. Екскурсії проводилися й у спеціалізованих підрозділах НБУВ. Так, у відділі стародруків під час екскурсій читачів знайомлять з історією світової книги, рукописів – історією писемності. На базі відділу формування музичного фонду проводяться екскурсії та практичні заняття для студентів Вищого музичного училища ім. Р. М. Глієра та Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського.

Друга половина ХХ – початок ХХІ ст. характеризується різким зростанням темпів глобалізації. Вона дедалі відчутніше впливає на економічне, політичне, культурне життя і базується на різкому зростанні виробництва інформації, розвитку науки, комунікаційної революції. Усе це об'єктивно сприяє підвищенню ефективності використання інформаційних ресурсів [3].

У 2001 р. було започатковано надання інформації про культурно-просвітницькі заходи на веб-сайті НБУВ. Нового змісту організація культурно-просвітницької роботи набула завдяки впровадженню новітніх технологій, зокрема використанню локальної мережі НБУВ, ресурсів Інтернет.

Отже, протягом останніх десятиліть відбувається підвищення ролі бібліотек у суспільстві та їх розвиток у контексті нового соціально-культурного виміру українського суспільства.

Культурно-інформаційна та культурно-просвітницька діяльність бібліотеки набуває в 90-х роках ХХ ст. та в першому десятилітті ХХІ ст. фундаментального значення як для бібліотеки загальнонаціонального значення, що повертається до тих принципів, які були закладені фундаторами в 1918–1919 рр. Вона істотно вдосконалює форми та методи діяльності як культурного закладу, значно поширює свою діяльність, охоплюючи всю соціокультурну сферу за проблематикою культурно-просвітницької та культурно-інформаційної діяльності. Визначається

новий зміст поняття культурно-просвітницької функції, вона істотно розширюється. Розгорнуті експозиції висвітлювали актуальні питання сьогодення, історичного минулого, громадського та культурного життя України та світу, розкривали стан розвитку вітчизняної та світової науки, їх тематику було розроблено з урахуванням широкого спектра читачьких вимог, у співвідношенні з загальними вимогами часу [4].

Сьогодні бібліотека реалізує усі свої соціокультурні функції, зокрема культурно-інформаційну, як народна, наукова, національна.

Список використаної літератури

1. *Онищенко О. С.* Наукова діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1993–1998) / О. С. Онищенко // *Бібл. вісн.* – 1998. – № 3. – С. 1–13.
2. *Горовой В. Н.* Библиотеки как информационные центры постиндустриального общества / В. Н. Горовой // *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб.* – К., 2000. – Вып. 1. – С. 68.
3. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства. – К. : НБУВ, 2005. – 300 с.
4. *Захарова Н. Б.* Культурно-просвітницька діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–2008) : автореф. дис... канд. іст. наук : 27.00.03 / Захарова Наталія Борисівна ; НАН України, НБУВ. – К., 2010.